

Bu muazzam yorgunluktan sonra salyangoz çifti bir istirahat arası verir. Yalnız onların her biri başka bir zamanda dinlenir. Biri aşk ateşiyle yanarken, öteki tam bitmiştir. Böylece onlar, salyangozların sevişmesinde de gerekli olan hislerin o uyumuna tam erişemezler. Bundan dolayı birbirlerine aşk okları yağdırmaya başlarlar. Her ikisinin de emilerek birbirine yapışmış olmasına, oklarla hiç biri ötekinin kalbine "nişan almamasına" ve yumuşak vücutlarının herhangi

bir yerine vurmak yetmesine rağmen, ve atış mesafesi en fazla bir santimetre tutan, bu atış denemeleri iki saat kadar sürer.

Okunu ilk atan hayvan, uzun bir istirahata ilk ihtiyaç gösteren olur. Fakat isabet alan taraf ağrı içinde sarsılır, en fazla kendinden geçer ve yorulmuş olan atıcıyı sevişme sona erinceye kadar rahat bırakmaz.

Tabii sümüklüböcek temposunda.

STERN'den

Felsefe Konuları:

İYİ NEDİR?

Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU

İnsanlar öteden beri iyinin ne olduğunu araştırmışlardır.

Sokrates, iyinin bilginin ürünü, kötünün ise bilgisizliğin ürünü olduğunu söylemiştir. Ona göre iyi olan, aynı zamanda güzel ve yararlıdır. Çünkü iyi belli bir amaca hizmet eder. İnsan aklın ve bilginin ışığında hareket ederse iyiyi bulur ve mutlu olur.

Eflâton'a göre iyi idesi öteki idelerin üstünde yer alır. Bu iyi, bütün bilgilerin ve varlıkların kaynağıdır. Varlık âleminde olan her şey ideler (düşünceler) âleminin gölgesi gibidir. İyi, bilgi ve hazzın doğru, güzel ve ölçülü olan ile birleşmiş bir halidir.

Bilim ve gerçek, iyiye en yakın kavramlardır. Ancak iyi gerçekte bunların da üstündedir.

Aristo'ya göre iyi, her şeyin yöneldiği amaçtır. İnsan, ruhunun iyi ile uyum halinde olması nispetinde mutludur. İnsan erdemli davrandıkça iyiye yönelmiş olur. Ancak erdemli davranış akla ve itidale uygun olur. İyi, başka şeye araç edilmeyen erdemler ve insanın bu erdemlere göre davranışdır. İyiye kendi kendine yetme ve sürekli olma niteliği de aranır.

Stoacılar'a göre doğa yasasına uygun yaşayan insanı iyiye götürür. Doğaya uymak demek, olana boyun eğmek demektir. Dış etkilerden mutsuz olmamak demektir. Ancak insan dış olgular için elinden geldiği kadar aklını kullanmalıdır. Ölçülü davranışta çalışmalıdır. Erdem doğaya ve akla uygun davranıştır. İyi olan, erdemdir. Erdemi kazanmak için özgür iradeye göre hareket etmek gereklidir. Doğanın bir parçası olan insan akılla tutkularından kurtulur ve iyiyi kazanır.

Epiktetos'a göre iyi, arzunun, kötü ise nefretin ürünüdür. İyinin ödülü iyiliktir. İnsan ölünce yok olur. Cennet ve Cehennem aslı yoktur. Ancak evrendeki şaşırtıcı düzenin yaratıcı

cısı Tanrı vardır. Birey mutlu olabilmek için dileklerinden vazgeçip olanı kabul etmelidir. O vakit dileği yerine gelmemesi yüzünden mutsuzluk doğmaz. Olana rıza gösteren, iyinin ve mutluluğun anahtarını bulmuş olur. İnsan bencilliği ve inançsızlığı attığı derecede mutluluğa kavuşur. Tutkuların kölesi olan, acıdan ve ölümden korkan kimse özgürlüğünü yitirir. Doğaya ve akla uygun yaşayan, gereğinde mahrumiyete katlanan kimse ise iyiye yönelmiş olur. Bilgelik elimizde olanı ve olmayanı bilmek ve ona göre davranmaktır. Arzu, fikir ve her türlü davranış elimizdedir. Vücut, mal, şöhret ve mevki ise elimizde değildir.

İmparator Marcus Aurelius Antonius iyi kavramı üzerinde durmuştur. Ona göre insan, kendini içinde bulduğu düzene uymalıdır. Tanrının yarattığı her şey iyidir. Bütün insanlar kardeşlerdir. Herkes birbirini sevmeli ve korumalıdır. İnsan kendine kötülük yapana bile iyilik etmelidir. İnsan her şeyi kuşatan evrensel akılla uyum halinde olursa mutlak iyiye yani Tanrı'ya yaklaşır. İnsan bireysel akla uygun yaşadıkça, evrensel akla uygun hareket etmiş olur. Kısacası doğanın yasalarına uygun davranan kişi iyinin ve mutluluğun yoluna girmiş olur.

Plotinos, felsefesinde geçen Mutlak ve Bir olan varlığı hem Tanrı, hem de iyiliğin ve güzelliğin kaynağı olarak belirtmiştir. İyi, maddeden arınmış olan şeydir. Kötü ise hem çirkindir, hem de maddeye bulaşmıştır. İnsan kendi ruhunu arttıktıkça iyiye yönelmiş olur. Tanrı hem mutlak, hem de güzel ve iyi olandır. İnsan gönlünü maddeden arttıktıkça ve erdemli davrandıkça Tanrı'ya yaklaşır. Başka bir deyimle iyiliğin ve güzelliğin kaynağı olan Bir'e yaklaşır.

Descartes'e göre iyi olanı kazanmak için bilgece davranmak gereklidir. Bu nedenle insan ahlâk kurallarına uymalıdır. Ahlâk kurallarına uymak isteyen kimse herşeyden önce yapmak ve

yapmamak gerekeni bilmek için düşünceyi kul-
lanmalıdır. Ayrıca iradesiyle aklın emirlerine
itaat etmelidir. Descartes insanın akla göre
hareket ederken elinde olmayan nimetleri iste-
memesini de önermiştir. Akla uygun davranıştan
ötürü insan pişmanlık duymaz. Buna karşılık
gücümüzün dışındaki şeyleri arzulamak bizi
pişmanlığa ve mutsuzluğa götürebilir.

Böylece Descartes bizi iyiye götürecektir er-
demini yolunu çizmeğe çalışmıştır. Bilge kişi
erdemine uygun davranan kişidir. Böyle bir insan
bir yandan Tanrı'nın büyüklüğünü takdir eder,
öte yandan akla göre davranarak gerçeği bul-
mağa çalışır. Gerçeğin bilgisine varan kişi üstün
iyiyi de bulmuş demektir. Gerçek mutluluk,
üstün iyiyi tadarak erişilen ruh memnunluğudur.

İngiliz Bernard de Mandeville'e göre ahlâkın
ve toplumda gelişmenin kaynağı bencilliktir.
Kendini sevmeye duygusu ve bencillik olmasaydı
toplumda gelişme olamazdı. Erdem insanı mutlu
etmez. Ona göre ahlâk insanın kendisini herkes-
ten üstün tutma çabasının okşanmasından doğan
bir davranıştır. Sonunda bir takdir ve beğenilme
beklenmeseydi hiç kimse toplum için rahatını ve
keyfini kaçırmazdı. İyilik yapmak aslında kendi
kibrimini kandırmak için olan bir davranıştır.

Hobbes'e göre bencilliğin topluma yararlı
olanına iyi, zararlı olanına ise kötü denmiştir.
Gerçekte insanlar için, kendini sevmeye, kendini
koruma içgüdüsü herşeyden önce gelir. Herkes
daima kendini ve çıkarını düşüneceği için en iyi
olanı ister. Özgeci duygular yani başkalarının
iyiliğini gözönünde bulundurma eğilimi bizde
aslı degildir. Bu eğilim, insanı anlayış ve alış-
kanlıktan meydana gelmiş bencilliğin bir şeklidir:
Kendini sevmeye duygusu sonucunda herkes kendi
arzusunu yerine getirmek isteyeceğinden herkes
herkesle soğuk savaş durumuna düşer. Mutlak iyi
diye bir şey yoktur. Ancak araç olarak evrensel iyi
diye kabullendiğimiz bir şey vardır. Bu demektir
ki barışsever ve düzenli bir toplumun varlığı
düşünce olarak iyidir. Böyle bir topluma nasıl
erişileceğini düşünen birey, belli kurallar dizisine
uymayı kabul etmelidir. Böylece yalan söyleme,
öldürme, çalma gibi davranışların herkese zararı
dokunacağı anlaşılır. Hobbes bir açıdan sosyal
işbirliğinin koşullarını kabul etmiştir.

Richard Camberland, iyiyi özgeci duyguları
geliştirmekte görmüştür. Türdeşlerimizin iyiliğini
istememizi bizi mutlu edeceğini söylemiştir. İnsan
hem evrene, hem de topluma uyum sağlarsa en
yüksek iyiye yönelmiş olur. Evren ve toplum bir
bütündür. İnsan türdeşleri ile uyum sağlanmasını
duyuran bir içgüdü vardır. Bencilliğin verdiği
mutluluk sürekli olmaz ve insanı iyiye götürmez.
Özgeci duygular ise bizi en üstün iyiye götürür.

Shaftesbury'e göre insanda bencil duygular
gibi özgeci duygular da aslıdır ve doğustandır.
Özgeci duyguların akılla yönetilmesi insanı iyiye
yöneltir. Aklın kullanılması insanda ahlâki yargı-
lama gücü doğurur. Toplama uyumlu davranış-
ları iyi ve güzel buluruz. Uyumlu davranış aynı
zamanda estetik bir davranıştır. Evren, düzenin-
de nasıl uyumlu ise, insan da toplumda uyumlu
olmalıdır. İnsan özgeci ve bencil eğilimler arasın-
daki dengeyi sağladığı ölçüde mutluluğa yaklaş-
mış olur. Erdemli bir kimse moral duygusu saye-
sinde doğru ölçüyü bulur. Böylece iyiyi tattıran
mutluluğa yönelir.

David Hume, tabii ve sosyal olmak üzere iki
türü erdemden söz etmiştir. Tabii yahut bireysel
erdemler zekâ, çalışkanlık, ruhsal güç ve ihtiyatlı
davranış gibi niteliklerdir. İnsan kendisindeki
doğru bulma ve doğru bulmama duyguları saye-
sinde başkalarının davranışları hakkında hükme
varır. Duygudaşlık bizi toplumun yararına olanı
doğru bulmaya ve zararına olanı kötü bulmaya
yöneltir. İnsan başkalarının davranışları hakkında
sempati duygusu ile karar verir. Bir karşılaştırma
ile kendi davranışlarımız hakkında da hükme
varırız. Kısacası kendi davranışımızın ahlâki
değerini bize öğreten vicdanımız, sosyal hayata
doğan sempati duygularından meydana
gelmiştir. İnsan, bütünü iyiliğine olan ve adaleti
gerçekleştiren davranışları destekledikçe erdeme
ulaşmış olur. O halde iyi olan, başkalarının
mutluluğunu da gözetken davranışlardır.

Kant bir eylemin iyi olabilmesi için ödevden
doğmuş olması gerekir demmiştir. Eylemin iyi
olmasının ölçüsü, gerçekleştirdiği şey değil,
dayanmış olduğu ilkedir. İyi pratik aklın tayin
ettiği istemedir. İyi ve kötü insanın davranışla-
rıyla ilgilidir. Kayıtsız şartsız iyi olan ahlâk
yasasına uygun olmalıdır. İyi, ahlâk yasasının
gerektirdiği şekilde istemektir. Bunu gerçekleştirmeye
için de özgür olmak gereklidir. İyi aynı
zamanda özgürlük yasasının bir şeklidir. İyi
isteme aklın tayin ettiği istemedir. Böyle bir
isteme insanın değerini korumayı hedef alır ve
insanı bir amaç olarak görür.

İyi üzerinde sözünü ettiğimiz düşünürlerden
başkaları da durmuşlardır. Biz sözü daha çok
uzatmak niyetinde değiliz. Herhalde iyi olan,
bencil ve özgeci duygular arasında ölçüyü
sağlamaktır. İyi olan, akli kullanarak kadercilik-
ten kurtulmaktır. Tanrı'nın varetmiş olduğu doğal yasa-
ları bulmak ve insanlığa yararlı nimetleri adaletli
bir biçimde kullanmaktır. İyi olan, güzeldir,
gerçektir ve yararlıdır. Ancak faydacı niyetle
hareket iyiliği kötülüğe dönüştürür.

İnsanın gücü dışında olan şeyleri istememesi,
mutlu olmanın anahtarıdır. İnsanın davranışla-

rında toplumun değer yargılarını gözetmesi ve iyi niyet sahibi olması mutluluktur. Herşeyde sağduyuyu rehber edinerek ölçülü olmak da mutluluktur. Mutlu olmak demekse bir ölçüde iyiyi bulmak demektir.

Orantı, güzel ve gerçek iyi ile özdeş gibidirler.

İyinin bir özelliği de kendisi için olmasıdır. Biz başkalarına, karşılık bekleyerek iyilik yaptığımız zaman iyinin ereğinden uzaklaşmış oluruz.

Dostluğu, yardımı ve vefayı bir gün unutan kimseyi görünce üzülürüz. Oysa karşılık beklemeden yapılan davranışlar karşılık görmeseler de bizde pişmanlık uyandırmaz.

Toplumda iyi olanın gerçekleşmesinin ilk şartı büyüklerin ve önderlerin iyi davranmasıdır.

İyinin yerleşmesinde eğitim ve adalette büyük etkisi vardır.

Demek ki iyi, âdil, güzel, gerçek ve ölçülü olandır.

GENÇLERE BİR DUYURU VE UYARI

Prof. Dr. Ayhan ÇAVDAR

Bu konuşma Lise ve Dengi Okullar Arası Bilimsel yarışmalarda derece kazanan öğrenciler için 24 Kasım 1976 tarihinde düzenlenen ödül töreninde yapılmıştır.

Bugün sizlere hitap ederken, kısa bir süre önce TÜBİTAK'ın bilim ödülleri töreninde duyduğum heyecandan daha büyük bir coşku ve kıvanç duyuyorum. Zira, kesin olarak inanıyorum ki Türkiye'nin güvencesi ve geleceği sizlerin beyin gücüne ve başarısına bağlıdır. Yetenekli ve değerli siz gençlerimizle yurdumuz bugünkünden çok daha üst düzeyde olanaklara er geç kavuşacaktır. Çünkü özenilen batı uygarlığı ve teknolojinin temelinde çalışma ve bilimin vazgeçilmez gücü yatmaktadır.

Pozitif bilimin ve batı anlamındaki dünya görüşünün benimsenmesine ışık tutan ve yol gösteren Büyük Atatürk sayesinde dünyada seçkin ve saygın yerler işgal eden bilim adamlarının yetişmeye başlamıştır. Sizleri şimdiden bu grubun yetenekli adayları olarak görüyorum.

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından ödüllendirilen siz yetenekli gençlere oranla kıdemli sayılabilecek bir araştırmacı olarak bazı önerilerde bulunmak istiyorum.

Tutkuların en güzeli ve hatta en erdemlisi sürekli öğrenme, gerçeği arama ve öğrendiklerini çevresi ve toplumun yararına sunma çabasına yönelik olanıdır. Gerçek aydın ve araştırmacı, veya gerçek bilim adamı, özgür düşünme yeteneğini koşullar ne olursa olsun koruyabilen, savunan ve önüne çıkan engelleri yılmadan yenebilen kişidir.

Bizlerin yapamadıklarını sizlerin gerçekleştireceğine inanıyorum. Türk adını çalıştığınız bilim dalında araştırmalar ve yayınlarla Dünya Bilim Literatüründe duyuracak olan da yine sizlersiniz.

Dünyada adına "Beyin Göçü" denilen olayın çok yaygınlaştığı bir dönemde yaşıyoruz. Sizlere sağlanacak ve önünüze yığılacak büyük maddi

olanaklar ile ve çok cazip tekliflerle karşılaşacaksınız. Bu durumda Vatanınıza karşı yükümlü bulunduğunuz sorumlulukları da göz önüne alarak karar veriniz. Seçeneğinizi daima ülkeniz yararına kullanacağınıza inanıyorum. Sizlere sağladığı olanaklarla bilim dünyasına hazırlayan yurdumuza karşı da sorumluluklarınız olduğunu unutmayacaksınız.

Çalışmalarınıza gelince, araştırma yaptığınız konuyu dikkatle seçiniz. Araştırma sırasında beklediğiniz sonucu değil, bulduğunuzu saptayınız. Araştırmada kesin bir tarafsızlık ön koşuldur. Keza, araştırmalarınızda Devletimiz ve Ulusumuzun veremediği olanaklar nedeniyle ümitsizliğe kapılmayınız. Çünkü, araştırma ve çalışma koşullarının daha iyiye götürülmesi yolunda araştırmacının da payına düşen görevler vardır.

Esasta araştırmacının yolu ve yönü maddi olmaktan çok manevî niteliktedir. Maddî amaca yönelik çalışmalar rahat hayat koşulları sağlayabilir ama, çalışmayı ve insanlığa hizmeti zevk haline getiren araştırmacı için yeterli sayılamaz.

Gelecekte ister temel ve uygulamalı bilim dallarında, isterse sosyal bilim alanında çalışma ve gelişme gösterecek sizlere bilim adamlığı hakkında bir kaç söz söylemek isterim. Bu konuda saygın meslekdaşım Prof. Dr. Orhan Öztürk'ün yeni olarak "Gerçek Bir Bilim Adamı" adlı makalesinden şu görüşlere aynen katılıyor ve burada sizlere duyurmak istiyorum.

"Bir bilim dalında uzmanlaşmak, bilgili olmak, profesör unvanı kazanmak, hatta araştırmalar yapabilmek gerçek bilim adamı olmaya yetmiyor. Tutarlı bir dünya ve insanlık görüşü, bir bilim ahlâkı ve insanlık felsefesi olmayan,